Directa

Desembre 2024
#584
5 €

A primera línia de riuada

EDITA
La Directa SCCL
Riera d'Escuder, 38, nau 1, planta 1
08028 Barcelona
Tel.: 935 270 982
Mòbil: 661 493 117
directa@directa.cat
www.directa.cat
Dipòsit legal: B 16982-2016

La *Directa* s'imprimeix a Lerigraf SL,
C. de la Premsa, 2, Alcoletge, Lleida.

Aquesta publicació intenta escriure amb un llenguatge no racista, no sexista i no androcèntric.

La *Directa* no comparteix necessàriament les idees expressades als articles d'opinió.

La *Directa* ha rebut enguany una subvenció de la Generalitat de Catalunya que representa menys d'un 5% del pressupost de la cooperativa.

Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència

General
directa@directa.cat
Redacció Catalunya
redaccio@directa.cat
Redacció País Valencià
paisvalencia@directa.cat

Edició
Eloi Latorre
Correcció
Miriam Tijani i Èlia Olivan
Coordinació web
Gemma Garcia, Jesús Rodríguez, Ester Fayos, Txell Rigol, Albert Alexandre i Júlia Mas
Coordinació País Valencià
Ester Fayos
Administració i subscripcions
Jordi Vilaró Donat
Coordinació de fotografia
Victor Serri
Coordinació d'art
Pau Fabregat i Maria Conill
Comunicació
Carla Benito
Xarxes socials
Anaïs Borràs
Publicitat i distribució
Míriam Blàzquez
Coordinació d'audiovisuals
Marta Pérez

Coordinacions de la revista:
Sota focus
Jesús Rodríguez
Sobiranies
Guillem Martí i Tere Albero
Fórmules
Gerard Casadevall, Maria Marín i Vilar i Lluís Pascual
Decreixement
Ester Fayos
Indirecta
Mariana Cantero
Vincles
Ester Fayos
Rebost
Giuseppe Savino, Sara Romero i Jordi Garcia
La central
Victor Serri
Internacional
Oriol Andrés, Berta Camprubí i Joan Mas
L'entrevista
Gemma Garcia i Giuseppe Savino
Ideari
Adrián Crespo i Eloi Latorre
Imperdibles
Eloi Latorre
De memòria
Clara Asín i Eloi Latorre
Pensament
Adrián Crespo
Accents
Gemma Garcia i Jesús Rodríguez
Caplletra
Daniel Peralba i Miriam Tijani
Som cooperativa
Carla Benito
L'espina
Carlos Villafranca

Hi han col·laborat:

Portada:
Pau Fabregat

Textos:
Tere Albero
Ester Fayos
Jesús Rodríguez
Jorge Mancebo
Victor Serri
Roger Jover Montelegrino
Irene Martínez Almonacid
Irene González Pijuan
Andrea Vides de Dios
Alfons Pérez
Mariana Cantero
Jordi Garcia Miravet
Andrea López-Tomàs
Joan Cabasés Vega
Krzysztof Katkowski
Berta Camprubí
Ivan Alcázar Serrat
Muntsa Fernàndez Ubiergo
Job Pons Albanell
Mieria Vehí i Cantenys
Manel Aisa Pàmpols
Anaïs Barnolas Soteras
Luz Helena Ramírez Hache

Fotografies:
Victor Serri
Jorge Fabregat
Josep Boada
Andrea López-Tomàs

Il·lustracions:
Maria Conill
Adrià Ramírez
Olga Mollà
Bernardo Bagulho
Tinglado
Anna Gran
Rastros ilustrados
MHW

Projecte gràfic:
Amaia Moran
Andrea Maresch
Gaizka Pagonabarraga
Gerard Casadevall
Pau Fabregat

Ideari

El monument memorial dedicat a Walter Benjamin a Portbou, on va morir el 1940, inaugurat el 1994

NO DONEU BENJAMIN PER PERDUT

TEXT: **IVAN ALCÁZAR SERRAT**

Marxisme, comunisme, surrealisme i messianisme van ser les eines que van permetre a Walter Benjamin bastir un conjunt d'obres, imatges i anàlisis heterodoxes i colpidores sobre la història, la ciutat, les arts i la tècnica. Il·luminacions profanes que encara posen llum a la foscor

Fa cent anys, el 1924, van tenir lloc dos girs crucials que van vigoritzar la història cultural europea i van marcar el pensament polític d'un dels seus intel·lectuals fonamentals. Parlem de la publicació del *Manifest surrealista*, d'André Breton i companyia, i ens referim a Walter Benjamin, qui tot just aquell any va absorbir les idees marxistes, via lectura del llibre *Història i consciència de classe*, de György Lukács, i gràcies a la relació amb la letona Asja Lacis, artista escènica i activista comunista.

Per a Benjamin, tal com escriuria a finals d'aquella dècada, el surrealisme era "la darrera instantània de la intel·ligència europea" i posseïa un "concepte radical de llibertat" només equiparable al de Bakunin. En la seva constant polititització de la història i les arts, Benjamin veié en el surrealisme una oportunitat de "guanyar les forces de l'embriaguesa per a la revolució". Una embriaguesa promoguda per les il·luminacions profanes i un guany de forces basat en l'organització del pessimisme. Ambdós corrents, marxisme i surrealisme, van ser cabdals per a un escriptor i estudiós que ja venia amarat de romanticisme i d'idees llibertàries, tal com explica el sociòleg i filòsof marxista francobrasiler Michael Löwy al compendi d'assajos *La revolución es el freno de emergencia* (Asociación Shangrila Libros, 2022). Löwy explica com, en Benjamin, l'ideari marxista es veuria interpel·lat en algunes de les seves nocions més fonamentals, especialment contra l'idealisme i contra la idea del progrés. I el marxisme benjaminià seria la peça central d'un aliatge de corrents redemptors (comunismes primitius, socialisme utòpic, anarquisme), units a les subversions surrealistes i a certes idees teològiques provinents del judaisme messiànic: la idea d'una història oberta en la qual en qualsevol moment podria aparèixer "el messies". Això sí, en forma d'esclat revolucionari i redemptor. Tal revolució intel·lectual i personal, reforçada pel combinat marxista-teològic-surrealista, es faria radicalment patent en diverses obres, especialment en la monumental i inacabada *Passegen-Werk* (publicada en castellà com a *Libro de los pasajes*, Akal, 2005) i al sorprenent *Carrer de sentit únic* (Editorial Flâneur, 2023).

Tot plegat, Benjamin ho aplicaria maniobrant amb unes eines d'escriptura pròpies d'algú detallista i observador, format en el col·leccionisme. Algú "sota el signe de Saturn", trist i melancòlic i, com tal, obsessionat amb un projecte vital de treball i de recerca (així és com el va descriure Susan Sontag el 1979). Com si fossin fragments trobats, arrencats i salvats, Benjamin anava col·leccionant i constel·lant citacions per anar muntant un Lego assagístic sense jerarquia explícita. La construcció es feia a partir dels fets i el treball era el del muntatge. Hannah Arendt, al pròleg-perfil del recull nord-americà de les *Illuminations*, parla de perforar en lloc d'excavar, i explica així el mètode benjaminià: "A partir de l'assaig sobre Goethe, les citacions ocupen el lloc central en qualsevol obra de Benjamin [...]. Quan treballava en el seu estudi de la tragèdia alemanya, presumia de tenir una col·lecció de 'més de sis-centes citacions ordenades de manera molt clara i sistemàtica'. [...] L'obra principal consistia en un seguit de fragments escruixidors fora de context, i en el fet d'ordenar-los de cap i de nou per tal que s'il·lustressin entre ells i poguessin demostrar la seva raó de ser en un estat deslligat, per dir-ho d'alguna manera. És cert que era una mena de muntatge surrealista". Així ho explicava a l'assaig biogràfic *Walter Benjamin. 1892-1940* (Flâneur, 2024).

Amb la potència d'aquest mètode, via les il·luminacions profanes i les imatges dialèctiques, Benjamin fou capaç d'analitzar esdeveniments i detectar fenòmens en els seus estats incipients. Nosaltres som testimonis de l'accentuació i la multiplicació d'aquests fenòmens: si en els passatges comercials del segle XIX el fetitxisme de les mercaderies als aparadors embadalia les multituds mentre invisibilitzava tota traça del seu procés productiu, avui els individus carreguen feliços els aparadors continguts en els dispositius a la seva butxaca i, en trobar a les ciutats una furgoneta d'Amazon aparcada en doble fila, sabem que a pocs quilòmetres de distància un gegantí magatzem oculta rere els seus murs opacs tots els pecats del tecnofeudalisme.

CARRER DE SENTIT ÚNIC

Endut per la condició del *flâneur*, l'autor experimenta, a la manera d'Apollinaire i el grup surrealista, per oferir visions cíviques i oníriques, com si fossin cartells, anuncis, retalls o notícies. Poden ser apunts sobre el greu moment d'Alemanya o pensaments sobre el quefer de l'escriptor. Per exemple: dona un consell a periodistes i autores preocupades per fer-se sentir, i en llegir-lo pensem en les cacofonies contemporànies de les xarxes socials: "L'eficàcia literària rellevant només pot sorgir de l'alternança estricta entre acció i escriptura; ha de cultivar, en fulls volants, fullets, articles de diari i cartells, les formes modestes que corresponen millor a la seva influència en les comunitats actives que el gest universal i pretensiós del llibre" (escriu a *Carrer de sentit únic*).

Benjamin predica amb l'exemple, deslligant d'estreps la mirada i l'escriptura, en una cadena de fragments assagístics, observacionals i humorístics. En un dels textos principals d'aquest volum, "Panorama imperial", enllaça anàlisis fugaces sobre la degeneració de l'experiència del seu temps. Escriu, per exemple: "En el tresor d'expressions en què es delaten cada dia la ignorància i la covardia del burgès alemany, la de la catàstrofe imminent, en el sentit de 'les coses no poden continuar així', és especialment memorable". I més endavant: "Totes les relacions humanes més properes es veuen afectades per una claredat penetrant gairebé insuportable, a la qual amb prou feines poden resistir. Això s'explica perquè, d'una banda, els diners se situen d'una manera desastrosa al centre de tots els interessos vitals, mentre que, de l'altra, ells mateixos formen la barrera davant la qual fracassen quasi totes les relacions humanes". I encara: "Els homes acorralats al clos d'aquest país han perdut la capacitat de reconèixer el contorn de l'ésser humà. Tota persona lliure els sembla extravagant".

QUAN BENJAMIN ENS DIU D'ESCRIURE AMB "FORMES MODESTES QUE CORRESPONEN MILLOR A LA SEVA INFLUÈNCIA EN COMUNITATS ACTIVES" ÉS INEVITABLE PENSAR EN LES XARXES SOCIALS

SOBRE EL CONCEPTE D'HISTÒRIA

Les grans preocupacions de Benjamin, com a filòsof materialista històric, es poden resumir en aquesta tríada d'erres: rememoració, redempció, revolució. Löwy, a l'assaig *Avís d'incendi* (Flâneur, 2020), ha llegit i explicat les tesis benjaminianes *Sobre el concepte d'història* construint ponts cap al món d'avui. No és de la il·lusió vana en el futur, sinó de la injustícia, la derrota i la ràbia del passat, rememorades, redimides i relligades amb el present, que sorgeix l'energia per a les revoltes i els canvis, immediats i venidors. Per això "res no pot considerar-se com a perdut per a la història", i cal llegir-hi allò que mai no va ser escrit, assenyala Benjamin a les tesis.

Alguns dels paisatges vitals de Walter Benjamin. Va néixer el 1892 a Berlín, ciutat a la qual va dedicar la 'Crònica de Berlín'. El 1933 va exiliar-se a París, fugint del nazisme, i hi va escriure el 'Llibre dels passatges', que deixà inacabat

Tant en el pensament historiogràfic com en el polític, la revolta segons Benjamin es planteja –ens diu Löwy– amb unes "formes crítiques/utòpiques que aspiren a un desviament pel passat en direcció a un nou avenir, lliure i fraternal" (a "Walter Benjamin y el surrealismo", inclòs a *La revolución es el freno de emergencia*). Contra la ideologia del progrés, Benjamin criticà la socialdemocràcia acusant-la d'esperar amb parsimònia l'advenir d'un món millor, es decebé amb el mecanicisme del comunisme soviètic, i detectà el lligam entre progrés tècnic i feixisme tot advertint la perillosa modernitat del nazisme. Avui, el feixisme que s'escampa de nou pel món, en aliatge amb el capitalisme, ho fa de forma més ràpida i eficient encara, gràcies a mitjans, canals i xarxes de darrera generació, fets a mida per atomitzar societats i propagar l'odi. I se segueixen accelerant així l'autoalienació i l'anihilació de la humanitat "com un plaer estètic de primer ordre" (escriu a *L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica*, última edició en català a Ela Geminada, 2021).

Benjamin, contra la temporalitat lineal i contínua, contra la història dels vencedors repetint-se infinitament en un temps homogeni i buit, planteja la revolució com a fre d'emergència d'una humanitat pujada en aquesta locomotora que avança veloç cap al desastre. Cal fer "saltar en mil bocins la continuïtat de la història", escriu. I, de nou, ens interpel·la quan proposa tant un avís pacifista com un advertiment ecologista. Avui, amb les víctimes i les runes de la civilització i el progrés acumulant-se arreu, i la crisi climàtica desplegant-se dramàticament, quan mirem el món reproduït, desencantat i distant, sense aura, sobreexplotat i contaminat, aquest món ja no ens torna la mirada i, en canvi, ens envesteix amb desastres i sequeres, inundacions i riuades de fang.

La filòsofa i professora Paula Kuffer, en la seva intervenció en el cicle de conferències "Walter Benjamin: temptatives sobre el present", que ella mateixa va comissariar (al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, el primer trimestre del 2021), va apuntar que, a la concepció de la història com a progrés infinit, com a "pou d'oblit", nihilista i enfocada als triomfs dels vencedors, Benjamin hi contraposava una "desformalització del temps de la consciència històrica" en què, primerament, seria fonamental el canvi de subjecte històric (per donar protagonisme als sectors vençuts, oprimits i oblidats), el vincle qualitatiu entre temporalitats (passat i present) i la irrupció messiànica en la història. Tal irrupció messiànica, en certa manera, ens inclouria a tots i cadascú de nosaltres. A la "Tesi II" de *Sobre el concepte d'història* es llegeix: "Hi ha una entesa tàcita entre les generacions passades i la nostra. I és que se'ns esperava a la Terra". Aquesta frase resulta especialment commovedora si pensem en el final de Benjamin, perseguit i atrapat a Portbou, que es va suïcidar mentre provava desesperadament d'escapar de les urpes del nazisme. ●

Velles i noves lectures de i sobre Walter Benjamin

El final: una història alternativa
Una veritat difícil. Walter Benjamin a Portbou: crònica d'una ferida mal curada
Santi Vancells
Editorial Comanegra (2022)

L'autor, que va ser veí i metge de Portbou durant quinze anys, fou un dels impulsors de la Fundació Memorial Benjamin-Portbou. El llibre vol enfilar un relat que es mou fent tombs entre la ficció, el *true crime*, les memòries i l'assaig. Com a metge, Vancells nega la tesi del suïcidi i aporta una versió que combina situacions ficcionades i fets documentats.

"La teoria del suïcidi va deixar Benjamin sol davant la història i va permetre als seus botxins viure en la impunitat més absoluta, sense experimentar cap mena de neguit ni penediment."

"L'oblit i la tergiversació de la memòria són una manifestació d'impotència i d'incapacitat, una forma larvada de violència que ens obliga a reviure la part més execrable i fosca de la història."

Escriptor kafkià
Kafka
Walter Benjamin
Traducció de Pilar Estelrich i Arce
Editorial Flâneur (2022)

L'activitat primera de Benjamin va ser la de crític i estudiós literari. El món de Frank Kafka és el món de l'organització i les jerarquies, conduït per tribunals imprevisibles. Segons Benjamin, Kafka és un escriptor dotat del do de l'atenció, que pot submergir-se al fons de les tradicions jueves i alemanyes per reinterpretar-les i extreure'n unes ficcions semblants a les paràboles, els mites, les llegendes.

"En qualsevol cas, el que està en qüestió és l'organització de la vida i del treball en la societat humana. Kafka hi va dedicar els seus pensaments amb molta assiduïtat, tot i que l'experimentava com a inescrutable."

"Kafka volia que se'l comptés entre les persones corrents. A cada pas se li feia present el límit de la comprensió, i de bon grat el fa sentir als altres."

"Per fer justícia a la figura de Kafka en la seva puresa i bellesa singular, mai no es pot perdre de vista una cosa: és la d'un fracassat. [...] No hi ha res més memorable que l'ardor amb què Kafka subratlla el seu fracàs."

Intel·lectual i narrador radiofònic
Radio Benjamin
Walter Benjamin
Edició de Lecia Rosenthal
Editorial Akal (2015)

Des del 1927 fins al 1933, Benjamin va escriure una bona colla de textos per ser radiats. El volum els recull ara en les diferents seccions a les quals anaven destinats: històries i comèdies infantils, xerrades o lectures literàries, i un compendi final de textos teòrics en què l'autor reflexiona sobre el mitjà radiofònic. Aquest apartat assagístic aprofundeix la seva anàlisi dels nous procediments tècnics (fotografia i cinema).

"L'error capital d'aquesta institució [la ràdio] consisteix a perpetuar la separació radical entre parlant i públic, una separació desmentida pels fonaments tècnics propis. Fins i tot un nen s'adona que a la ràdio li interessa posar el micròfon davant de qualsevol persona amb qualsevol motiu; fer al públic testimoni d'entrevistes i converses en què es dona la paraula a aquest o a aquell altre. [...]. Un lector no ha tancat mai un llibre que havia començat a llegir tan decididament com els oients de la ràdio apaguen l'aparell minut i mig després de sentir un programa parlat."

Còmic sobre una de les històries per a la ràdio
Los procesos contra las brujas
Walter Benjamin
Il·lustracions de Claudio Romo
Akal (2023)

Del guió emès per Radio Berlin el 1930, escrit i dictat per Walter Benjamin, l'il·lustrador xilè Claudio Romo n'ha fet una interessant col·lecció de làmines, acolorida i expressionista, terrorífica, que posa rostre a les "bruixes" , als seus perseguidors i a un seguit d'escenes de deliri i màgia. Benjamin, al text, recorre certs capítols de la descripció de l'evolució de la ciència i reflexiona sobre la persecució sàdica de l'alteritat.

"Aquestes múltiples judicatures causaven una confusió tan gran que ja no es podia parlar de llei i ordre. I a això encara es va afegir la idea de les bruixes com a dones posseïdes en les quals habitava el diable, motiu pel qual es creia estar lluitant contra un ésser tan poderós que en aquesta lluita tot estava permès. Als juristes d'aquell moment els va semblar escandalós i absurd que no hi hagués un terme llatí per referir-s'hi. I llavors es va donar a la bruixeria el nom de *crim exceptum* -'crim excepcional'- per significar que es tractava d'un crim del qual els acusats pràcticament no es podien defensar. Aquests eren tractats des del principi com a reus. Encara que tinguessin un defensor, poca cosa hi podien fer, ja que es donava per fet que un defensor massa entregat a un acusat de bruixeria es tornava sospitós de ser ell mateix un bruixot."

Jerusalem i Moscou també van ser ciutats importants per al pensador. Benjamin era jueu, però mai va emigrar a Palestina, com li reclamava el seu gran amic Gershom Scholem. Va visitar la capital russa i va escriure el 'Diari de Moscou', anys abans de distanciar-se del règim soviètic

Sobre el 'Llibre dels passatges'
Dialéctica de la mirada. Walter Benjamin y el proyecto de los pasajes
Susan Buck-Morss
Edició castellana de Nora Rabotnikof
A. Machado Libros (1995)

L'obra magna de Benjamin, inacabada i fragmentària, a partir dels passatges comercials al París del segle XIX. El pas de la ciutat de la llum a la ciutat mirall, la invisibilització de "les relacions de producció a l'altre costat del mirall" -escriu Susan Buck-Morss en aquest vibrant assaig- tenien com a punt de fuga la consecució del fet que "tot el que era desitjable [...] podia transformar-se en mercaderia, com un fetitxe-en-exhibició que mantenia la multitud subjugada".

"Podem destacar un passatge clau que situa la font del món dels somnis en què s'ha convertit la realitat moderna: 'El capitalisme va ser un fenomen natural que va cobrir Europa com un nou somni que va comportar la reactivació de poders mítics'. Els passatges, com a 'cases sense exteriors', van ser ells mateixos 'com somnis'. Efectivament, 'l'arquitectura col·lectiva del segle XIX acull el col·lectiu que somia'."

L'espai segons Benjamin
Pensadores sobre la arquitectura: Benjamin
Brian Elliott
Editorial Reverte (2024)

Walter Benjamin va pensar el temps i va repensar la història, i també va aportar grans reflexions sobre l'espai. Els espais comercials, per al fetitxisme de la mercaderia, foren el seu principal tema d'anàlisi, com també l'estudi de les ciutats per on passà (Berlín, Nàpols i Moscou). Però n'hi ha molts més, de temes, que el volum de Brian Elliott relaciona amb el present i organitza en capítols dedicats al moviment arquitectònic modern, les relacions tecnologia-naturalesa, la participació i la política, entre d'altres.

"Així com la reclusió domèstica del nord d'Europa contrasta amb la tendència del sud de desplaçar la vida privada a l'espai públic com una mena de teatre, el caràcter comunal dels barris més pobres de Nàpols s'oposa als espais solitaris de la vida burgesa. [...] L'assaig 'Nàpols' insisteix en el valor positiu que té posar no només els ulls, sinó els cossos sencers -inclosos els seus efectes domèstics- al carrer. Això suggereix alhora una manera de vida urbana quotidiana amb una forta tendència a esclatar en la festivitat en qualsevol moment."

SOTA FOCUS

4-15

Construir en zones inundables: el compte enrere cap al desastre.

Veus de la comunitat científica i de l'activisme veïnal alerten de nous plans urbanístics a les lleres del Llobregat, el Besòs, el Túria, el Xúquer i el Segura, rius amb creixent perill de desbordament en el context d'emergència climàtica.

El Centre de Coordinació d'Emergències de la Generalitat Valenciana va encarregar el 2023 una "biblioteca" d'SMS a un equip de la Universitat d'Alacant que no es va fer servir durant la dana.

SOBIRANIES

16-21

Ecoansietat: viure sota pressió atmosfèrica.

22-23

Organismes genèticament modificats: l'agricultura hackejada.

24-25

Créixer socialment per decréixer energèticament.

26-27

Formació i aliances comunitàries davant dels embats climàtics.

28-29

"Fa uns anys era impensable que una travesti anés a la universitat".

30

Si a la tardor plou, el rovelló es mou.

LA CENTRAL

32-33

Dignitat animal.

INTERNACIONAL

34-37

Els danys a civils com a arma de guerra al Líban.

38-39

Europa de l'Est, de l'internacionalisme al nacionalisme egoista.

L'ENTREVISTA

40-45

Vandana Shiva: "Els grups de poder ens empenyen al col·lapse per crear un nou mercat".

IDEARI

46-51

No doneu Walter Benjamin per perdut.

52

Lectures, aprenentatges i revoltes per conviure.

53-55

"I ara piquem de mans": quaranta anys sense Xesco Boix.

56-57

Violència estructural i realisme aterrit.

58-59

A debat: Sols el poble salva el poble? És millor gestionar una crisi des de l'autoorganització?

60-61

Relat: "Colònia d'espígol".

SOM COOPERATIVA

62

Una economia social i solidària antiracista.

directa.cat